

UDK 94 (497.6) "1950"
929 Kržišnik-Bukić, V.

Izlaganja sa naučnih skupova

DOPRINOS DR. VERE KRŽIŠNIK-BUKIĆ ISTRAŽIVANJU CAZINSKE BUNE 1950. GODINE¹

Ibrahim Karabegović
Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Poštovane dame i gospodo, poštovani građani Cazina, poštovane kolege, draga naša Vera!

Sve Vas pozdravljam i selamim, a organizatoru ove manifestacije se zahvaljujem na pozivu da učestvujem u obilježavanju ovog značajnog događaja iz novije historije Bosne i Hercegovine, događaja koji je poznat pod nazivom Cazinska buna. Desilo se to davne 1950. godine, prije 57 godina, na teritoriji Cazinske krajine i jednog dijela susjedne Hrvatske. Događaj koji je zahvatio mali dio teritorije tadašnje FNRJ samo je naizgled, i onima koji ga nisu dovoljno razumjeli, od lokalnog značaja. Po mišljenju mnogih historičara, među koje ubrajam i moju malenkost, a posebno autoricu knjige o Cazinskoj buni, ovaj događaj daleko prevazilazi uske lokalne okvire, on je imao daleko šire reperkusije kako u našoj novijoj historiji u cjelini tako i u historiji socijalizma.

Sticajem određenih okolnosti ja sam sa našao u ulozi da, povodom otvaranja izložbe dokumenata o navedenom događaju, nešto kažem o knjizi pod nazivom *Cazinska buna 1950*, čiji je autor ovdje prisutna gospođa dr. Vera Kržišnik-Bukić. Nažalost, među nama danas nema mnogih koji su bili u različitim ulogama, akteri ovog događaja, onih s kojima je autorica knjige saradivala na istraživanju uzroka i posljedica Cazinske bune. Zbog toga, i uz pretpostavku da među prisutnim ima dosta onih iz mlađe generacije, onih kojima ličnost dr. Vere Kržišnik-Bukić nije dovoljno po-

¹ Tekst je pročitao 07. maja 2007. godine u Cazinu na promociji knjige *Cazinska buna 1950. godine*, autorice dr. Vere Kržišnik-Bukić.

znata, ja ću se ukratko osvrnuti na neke značajnije biografske podatke iz njenog životopisa. S tim u vezi, iskoristiću ovu priliku da nešto kažem i o Verinom naučnom opusu i doprinosu razvoju bosanskohercegovačke historiografije, posebno perioda od 1945. godine do najnovijeg vremena.

Dr. Vera Kržišnik-Bukić rođena je u Ljubljani gdje je završila osnovno i srednje obrazovanje. U rodnom gradu je, na Filozofskom fakultetu, diplomirala istoriju i sociologiju i za svoj diplomski rad dobila Prešernovu nagradu. Preloman trenutak u njenom životu bila je udaja za bosanskohercegovačkog šahovskog velemajestora Banjalučanina Envera Bukića, pa Vera od 1967. do polovine 1991. godine živi i radi u Banjoj Luci. I sama se bavila šahom i bila kao šahistkinja poznata u ondašnjim jugoslavenskim okvirima. Vera je bila članica jugoslavenske ženske šahovske reprezentacije i prvi ženski šahovski majstor u Banjoj Luci.

U Banjoj Luci je najprije radila kao srednjoškolski profesor, a od 1980. godine do napuštanja grada radila je kao naučni saradnik u Institutu za istoriju. Potrebno je istaći da je kolegica Vera, u svojstvu člana Komisije za izradu elaborata, najaktivnije učestvovala u osnivanju i organizaciji banjalučkog instituta.

Sa temom "Rad Oblasnog komiteta KP BiH Banjaluka (1949.-1952.)" počela se baviti istorijom socijalističkog perioda. Od 1984. godine počinje istraživanja za temu pod naslovom "KPJ o agrarnom i seljačkom pitanju i odnos Partije i seljaštva u Bosanskoj krajini 1945.-1952. godine" u zvanju asistent-istraživač. Istovremeno se nalazila u timu koji je radio na projektu "Slovenci u Bosni i Hercegovini 1878.-1945. godina". Koliko mi je poznato, pod njenim rukovodstvom ovaj naučni projekat tek će biti dovršen u godinama nakon Dejtona, angažovanjem i naučnih saradnika Instituta za istoriju u Sarajevu. Potrebno je napomenuti da je nakon odlaska iz Banje Luke kolegica Vera svoju naučnu djelatnost nastavila u Institutu za nacionalna pitanja u Ljubljani. Još dok se nalazila u Banjoj Luci, krajem 1987. godine, mr. Vera Kržišnik-Bukić odbranila je doktorsku disertaciju pod naslovom "Politika KPJ prema agrarnom i seljačkom pitanju na području Bosanske krajine (1945.-1948.)". U nešto proširenoj verziji disertacija je objavljena 1988. godine u izdanju banjalučkog Instituta za istoriju. Ova knjiga doživjela je veoma povoljne ocjene u naučnim krugovima. Ovim, može se s pravom istaći, pionirskim naučnim poduhvatom iz novije historije Bosne i Hercegovine, kolegica Vera je pokazala i shvatila od kolikog je značaja agrarno i seljačko pitanje u agrarnim društvima na Balkanu u toku 19. i 20. stoljeća, posebno u Bosni i Hercegovini, koja će tek nakon 1945. godine, petogodišnjim planom, krenuti u proces industrijalizacije. Isto tako ona je dokazala da je politika KPJ u odnosu na agrarno pitanje i stav prema seljaštvu, šablonskom primjenom sovjetskog iskustva sa kolektivizacijom na selu, bila potpuno pogrešna i nerealna.

Knjiga *Cazinska buna 1950. godine* objavljena u izdanju sarajevske "Svjetlosti" 1991. godine, je u nekom smislu nastavak Verinog istraživanja problema agrarnih odnosa i seljačkog pitanja kao i politike KPJ u ovoj oblasti društvenog života i društvene djelatnosti. Cazinska buna je, ustvari, kulminacija nezadovoljstva seljaštva s politikom Partije i njenim odnosom prema seljaštvu. Bilo je teško pisati o ovom događaju, trebalo je dosta hrabrosti i upornosti, jer prava istina o Cazinskoj buni predstavljala je najoštriju kritiku vladajućeg režima i KPJ koja je usmjeravala sve tokove života u bivšoj FNRJ, odnosno Bosni i Hercegovini. Iako je prošlo više od 30 godina od tog događaja što je sasvim dovoljna historijska distanca, ova tema je i u vrijeme početka Verinih istraživanja bila tabu tema. Tako se, naprimjer, *Enciklopedija Jugoslavije*, 2, u izdanju Leksikografskog zavoda u Zagrebu, 1982, na str. 620-621. donosi tekst o Cazinu i historijat ovog grada do 1945. godine, a o Cazinskoj buni ni pomena. U *Istoriji socijalističke Jugoslavije*, (Beograd, 1977), autori B. Petranović i Č. Štrbac ne pominju Cazinsku bunu. Ista situacija je i sa *Istorijom SKJ*, objavljenom 1985. godine. Nešto hrabriji bio je autor teksta u *Istoriji SK BiH*, knj. 2, Sarajevo 1990, koji na str. 79 kaže: "Negativne tendencije u poljoprivrednoj proizvodnji koje su se tada javile pretežno pod uticajem procesa kolektivizacije, odražavale su se i na političko raspoloženje naroda na selu (seljaci napuštaju Partiju, veliko je nezadovoljstvo zbog pretjeranih obaveza u oblasti otkupa živežnih namirnica, seljaci su hapšeni, suđeni i kažnjavani). Dalje se ističe: "Veći izrazi nezadovoljstva i revolta seljaka ispoljeni su u Podgrmeču i Posavini, a naročito u Cazinskoj krajini, gdje je krajem prve polovine 1950. godine u buntovnoj akciji širih razmjera učestvovalo više stotina seljaka. To vrenje koje se djelomično osjetilo i oko Bihaća i u slunjskom srezu u Hrvatskoj, savladano je vojnim, administrativnim i političkim sredstvima. Ondašnja politička ocjena tih događaja je glasila da su neprijateljski elementi, kulaci i slični organizatori ove pobune, koja je, međutim nesumnjivo imala dublje korijene i razloge, o čemu govori učešće nekih boraca NOB-e, oficira, milicije i drugih lica u tim protestima". U *Istoriji Jugoslavije*, 3, autora Branka Petranovića, koja je objavljena u Beogradu 1988. na str. 286. se ukratko konstatira: "Maja 1950. pobunili su se seljaci u Cazinskoj krajini."

Za kolegicu Veru, i pored raznih pritisaka i prijetnji da se okani ćorava posla, to nije bila tabu tema, ona je hrabro izdržala sve teškoće i veoma uspješno realizovala ono što je zamislila. U monografiji o Cazinskoj buni data je prava, istinska i objektivna ocjena uzroka i posljedica ovog otpora tadašnjem vladajućem režimu. U uvodnom dijelu knjige autorica kaže: "Moj je zadatak isključivo taj da kompleksnu historijsku događajnost oko Cazinske bune 1950. rekonstruiram, svestrano prikažem i historiografski objasnim i protumačim". Svaki onaj ko pročita ovo opširno djelo uvjerit će se da je ovaj zadatak u potpunosti realiziran. Imala je sreću da je naišla na puno

razumijevanje kod brojnih aktera i učesnika Cazinske bune čija su svjedočenja, po našem mišljenju i najvrijednija dokumentaristička podloga ove knjige. U posljednji čas, Vera je uspjela da ovu stranu istine otrgne od zaborava.

Knjiga *Cazinska buna 1950. godine*, autorice dr. Vere Kržišnik-Bukić, temeljita je naučna analiza, elaborirana na 540 stranica teksta. Uz uvodna i zaključna razmatranja, sadržaj knjige se sastoji iz tri veće cjeline (Jugoslovenske i krajiške prilike prije bune, Ustanak i Kažnjavanje i posljedice).

U prvom dijelu knjige analizirane su historijske pretpostavke događaja o kojem je riječ. Naime, postavlja se pitanje “zašto se to moralo dogoditi baš u ovom kraju”? Ništa nije slučajno.

U drugom dijelu se govori o idejnim i organizacionim pripremama ustanka (bune), zatim o reagovanju državnih organa vlasti, likvidaciji bune i o nekim drugim pitanjima s tim u vezi, od kojih je posebno zanimljivo pitanje odnosa Zapadnog bloka.

U trećoj cjelini knjige analizirane su istražne radnje organa vlasti, dati su podaci o kažnjavanju učesnika kao i podaci o prisilnom preseljavanju više stotina stanovnika Cazinske krajine u Srbački srez. Knjiga vrvi od detaljnih opisa različitih situacija, što je uslovljeno karakterom izvora (izjave učesnika bune).

U knjizi o Cazinskoj buni mnogi stanovnici Cazina i Cazinske krajine, kao i oni iz susjedne Hrvatske, prepoznaće svoje komšije, rođake i prijatelje. Nije mi poznato koliko je primjeraka knjige dospjelo u ovaj kraj. Publikovana je krajem 1991. godine, uoči nemilih i tragičnih nama svima poznatih događaja. Poznato mi je da se stovarište sarajevske “Svjetlosti” gdje se deponovala većina tiraža izdavačke djelatnosti ove izdavačke kuće, opkoljavanjem Sarajeva, našlo na četničkoj strani. Zog toga brojni primjerci ovog djela nisu dospjeli u prave ruke. U jednom od rijetkih osvrta na knjigu o Cazinskoj buni, pored ostalog se kaže: “najvažnije u svemu ovome je jedno pitanje koje je Vera Kržišnik-Bukić gotovo temeljito istražila, kritički opservirala, dala javnosti na upotrebu i tako događaj i sve u vezi s njim detabuizirala.” Iako je to sada u neku ruku deplasirano, od pojave ove knjige prošlo je 16 godina, ovu značajnu naučnu studiju preporučujem kako naučnoj tako i široj javnosti.

Kako se vidi, svojim knjigama (doktorska disertacija o odnosu KPJ prema agrarnom i seljačkom pitanju i Cazinska buna), kolegica Vera je napravila pionirske poduhvate u naučnim istraživanjima naše novije historije, godina neposredno nakon završetka Drugog svjetskog rata. Taj period je poznat po obnovi zemlje, realizaciji Peto-godišnjeg plana, sukoba KPJ sa Informbiroom i blokovskoj podjeli svijeta. Ovaj period novije historije socijalističke Jugoslavije i Bosne i Hercegovine često se naziva periodom ratnog komunizma.

U budućim naučnim istraživanjima novijeg perioda historije Bosne i Hercegovine naučni rezultati dr. Vere Kržišnik-Bukić odnosno njene knjige su nezaobilazne i za svakog istraživača polazna osnova.

I na kraju, ne mogu a da ne istaknem Verinu brigu i njeno veliko interesovanje za sudbinu Bosne i Hercegovine nakon tragičnih događaja i događanja 1990-ih godina 20. vijeka. U objavljenim knjigama (*Bosanski identitet između prošlosti i sadašnjosti*, Sarajevo, 1997. i *Prilog programu za BiH. Polazišta za rješavanje bosanskog pitanja*, Ljubljana, 1997.) Vera traga za najrealnijim rješenjem za Bosnu i Hercegovinu. Ona analizira cjelokupnu historiju Bosne i Hercegovine, nalazi i preporučuje jedino i najbolje rješenje, a to je stvaranje bosanske nacije, ali u političkom, a ne etničkom smislu. To bi bilo ono jezgro oko kojeg bi se okupila većina njenog stanovništva, jezgro koje bi bilo čvrst temelj države Bosne i Hercegovine.

Za ukupan doprinos razvoju bosanskohercegovačke historiografije kolegica Vera izabrana je za inostranog člana Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.

U ime prisutnih i u svoje lično ime ja joj čestitam i zahvaljujem. Veri i njenim najbližim i najdražim želim puno zdravlja. Hvala vam za pažnju.